

Bosna a Hercegovina – nešťastná země

Ladislav Hladký: Bosna a Hercegovina. Historie nešťastné země. Nakladatelství Doplněk, Brno 1996, 216 stran, ISBN 80-85765-61-6.

Bosna a Hercegovina, „křížovatka“ či „průsečík“ Balkánu, tradiční prostor symbiózy, prolínání a střetávání tří odchylných civilizačních okruhů – západního katolického, východního ortodoxně-křesťanského a jižního islámsko-osmanského –, několika odlišných národů a etnických skupin i protichůdných vnějších mocenských sil, se na počátku devadesátých let znovu ocitla – a to již po třetí v tomto století (tj. po letech 1908–1914 a 1941–1945) – v popředí pozornosti naší i světové veřejnosti. Neblahou zásluhou na jejím nejnovějším zviditelnění měla nepochybně „válka o jugoslávské dědictví“, krvavý proces rozpadu mnohonárodního jugoslávského státu, který probíhal v časové i příčinné spojitosti s rozkladem jugoslávského komunistického systému. Přestože ze samotné Bosny a Hercegoviny nevzešel impulz k zmíněnému válečnému konfliktu (a dokonce ani ne k dělení Jugoslávie mírovou cestou), byla tato multietnická jugoslávská republika pod vlivem řady okolností, souvisejících s rozpadem federativního jugoslávského státu (především pod vlivem agresivní velkosrbské politiky Bělehradu), a v rozporu se zájmy většiny příslušníků všech tří „státotvorných“ bosenských národů – Muslimů (Bosňáků-Bošnjaků), Chorvatů i samotných Srbů – nejen stržena proti své vlastní vůli do víru válečných událostí, ale i přetvořena na dobu více než tří a půl let (od dubna 1992 do listopadu 1995) na jejich ústřední dějiště.

Kruté válečné běsnění mělo pro bosenskohercegovské obyvatelstvo bez ohledu na jeho nacionální a náboženskou příslušnost zvláště tragické důsledky. Realizace dalekosáhlých nacionalistických plánů na odstranění dosavadní charakteristické nacionální promíšenosti většiny bosenskohercegovského území a na vytvoření „etnicky čistých teritorií“ přinesla smrt více než dvě stě tisícům lidí a přiměla další dva a půl milionu osob k „dobrovolnému“ či vynucenému odchodu z jejich domovů.

Objektivní zobrazení nejnovějšího pohnutého vývoje Bosny a Hercegoviny, oproštěné od jednostranných, zaujatých a povrchních soudů a založené na poznání jeho složitých historických kořenů, představuje nepochybně úkol mimořádně složitý, ale současně i velmi závažný a velmi aktuální. Jeho potřebnost umocňuje v našem případě i blízký vztah českého prostředí ke všem národům bývalé Jugoslávie a absolutní nedostatek prací, které by se u nás touto komplikovanou tematikou detailněji zabývaly.

Ze všech zmíněných důvodů je proto možné jen přivítat nedávno vydanou knihu Bosna a Hercegovina – historie nešťastné země, jejíž vydání bylo motivováno záměrem seznámit širší českou čtenářskou veřejnost formou populárně-vědeckého pojednání s nejnovějšími výsledky badatelského poznání zmíněné problematiky. Její autor, přední český jugoslavista, brněnský historik Ladislav Hladký, známý naší veřejnosti především svým vynikajícím přehledným vylíčením příčin vzniku jugoslávského konfliktu,¹ přistoupil k zpracování zvolené látky nejen s vědomím její mimořádné obtížnosti, ale i s přesvědčením, že pravdivé poznání nejnovějších a současných dějin Bosny a Hercegoviny je podmíněno jak pochopením jejich obecnějších celojugoslávských souvislostí, tak porozuměním hlavním tendencím předchozího bosenskohercegovského vývoje.

V úvodním díle své knihy, nazvaném *Neklidné dějiny*, poskytuje proto čtenáři zdařile hutný, nikoli však zjednodušující výklad utváření státoprávních, národnostních a náboženských poměrů v oblasti, která nesla v minulosti označení Bosna, respektive Bosna a Hercegovina (s vědomím územní proměnlivosti tohoto historicko-geografického pojmu) od

10. století do roku 1945, především však za existence středověkého bosenského státu, v osmanském období (do roku 1878), za rakousko-uherské správy (1878–1918), v „královské“ Jugoslávii a za druhé světové války.

Při výkladu starší bosenskohercegovské historie L. Hladký vhodně soustřeďuje pozornost na ty jevy a tendence, které pokládá za klíčové pro utváření poválečného vývoje. Zaměřuje se tedy především na problém continuity, respektive diskontinuity bosenské státnosti a na proces formování národního sebeuvědomění jednotlivých bosenských národů, zejména Muslimů-Bošňáků (Bošnjaků). V této souvislosti upozorňuje zejména na skutečnost, že bosenská státní idea měla „slabší“ tradici a nebyla kontinuální a že proces národní emancipace postupoval u tamních slovanských obyvatel muslimské víry nesrovnatelně pomaleji než u jejich krajanů (tj. u místních Srbů a Chorvatů) a vyústil v „dotvoření“ národa bosenských Muslimů (ve smyslu nacionálním, nikoli však nevyhnutelně náboženském) teprve za Titovy komunistické éry.

Autor si přitom zaslouží uznání i za přesné obsahové vymezení jednotlivých pojmů a za příkladnou snahu o uplatnění staronového označení Bošnjak (Bošnjak) v české odborné terminologii (používaného dnes důsledně bosenskými Muslimy k svému sebeoznačení) místo dosavadního poněkud zavádějícího pojmenování Muslim (byť s velkým M).

Vlastní analýza poválečných dějin Bosny a Hercegoviny představuje obsahovou náplň druhé poloviny práce – dílů druhého a třetího, nazvaných *Národnostní smír* a *Nové konflikty*. L. Hladký v nich na pozadí celkového vývoje titovské a posléze posttitovské Jugoslávie podrobně líčí utváření poměrů v jugoslávské republice Bosna a Hercegovina po roce 1945. Hodnotí novou podobu její státnosti, která na jedné straně vykonávala stabilizační roli v rámci federativního jugoslávského společenství, avšak na druhé straně byla sama do značné míry existenčně závislá na jeho udržení. A posléze ukazuje, jak prohlubující se globální krize jugoslávského federativního státu, vyústující v jeho rozpad, významnou měrou přispívala k vyhrocování mezinacionálních vztahů a k vytváření politického napětí i v samotné Bosně a Hercegovině v průběhu let 1990–1991.

V této souvislosti bylo snad třeba více zdůraznit úsilí předsedy předsednictva SR Bosny a Hercegoviny A. Izetbegoviće (od konce roku 1990) a prezidenta SR Makedonie K. Gligorova (od ledna 1991) o nalezení kompromisu v srbsko-chorvatském sporu a o udržení soustátí jugoslávských republik v podobě volné federace či konfederace. Především však je třeba litovat, že autor ve snaze vyhnout se subjektivní interpretaci nejnovějších událostí nahradil komplexní zobrazení dějin samostatného bosenského státu za čtyřicetičtyřměsíční „bosenské války“ (od jejího počátku v dubnu 1992 do podpisu Daytonsko-pařížských dohod v listopadu až prosinci 1995) detailní anotovanou chronologií a že odpovědnost za vyvolání tohoto válečného konfliktu a za jeho hrůzný průběh rovnoměrně rozložil na všechny „zúčastněné strany“. Přestože se na tamních válečných zločinech podílely kriminální živly srbské, chorvatské i bosňácké národnosti, nebyl podíl viny jednotlivých národních komunit (přesněji řečeno jejich politických a vojenských exponentů) ani zdaleka identický z hlediska kvantitativního i kauzálního.

Ze zpráv někdejšího zvláštního zmocněnce OSN pro lidská práva v bývalé Jugoslávii Tadeusze Mazowieckého např. vysvítá, že zhruba 80 procent všech zločinů při vyhánění civilního obyvatelstva připadá na vrub příslušníků srbské komunity.² Na rozdíl od exponentů srbských (zejména Ž. Ražnjatoviće-Arkana a jeho „dobrovolníků“) a bosenskosrbských (R. Karadžiće a jeho stoupenců), kteří konflikt (přesněji řečeno velkosrbskou agresí) v Bosně rozpoutali pod vlivem ideových a politických impulzů srbského vůdce S. Mišoeviće, a chorvatské a bosenskochorvatské reprezentace, která v rozdělení Bosny a Hercegoviny mezi Chorvatsko a Srbsko na úkor Bosňáků spatřovala nejvhodnější cestu k normalizaci chorvatsko-srbských vztahů, se političtí představitelé bosenských Muslimů v čele s A. Izetbegovićem snažili ze všech sil válečnému vyústění politického napětí v zemi zabránit, a to v neposlední řadě s ohledem na nevýhodný poměr vojenské výzbroje.

Zavrženímhodné formy chování se mezi některými příslušníky bosňácké komunity začaly

výrazněji prosazovat teprve v průběhu válečného konfliktu (a to proti vůli A. Izetbegoviće, který neměl dostatek síly k tomu, aby jim zabránil). Stalo se to pod vlivem řady okolností, především modelů počínání protivníků. Svou roli sehrál v tomto směru zřejmě i postup mezinárodního společenství, které po dlouhou dobu nejen nepodnikalo žádné účinné kroky k ochraně napadených a ohrožených Bosňáků, ale které i – z obavy před eskalací vojenského konfliktu – trvalo na dodržování embarga na dovoz zbraní do Bosny a Hercegoviny. Tím znemožňovalo zákonné bosenské vládě získat legální cestou zbraně ze zahraničí a odstranit její dosavadní vojenskou inferioritu.

Obdobným způsobem by bylo možné polemizovat i s některými dalšími autorovými závěry, např. s tvrzením o „neutralitě Jugoslávské lidové armády v letech 1990–1991“ či s hodnocením úlohy některých vnějších faktorů ve vývoji jugoslávské krize (zejména uznání Chorvatska ze strany Německa v prosinci 1991 a Evropského společenství v lednu 1992). Zmíněné připomínky, k nimž je možné připojit z praktického hlediska i politování z absence podrobnější mapky zkoumaného teritoria, nemají v úmyslu a ani nemohou snížit velmi pozitivní hodnoty práce L. Hladkého, která představuje v naší literatuře průkopnický krok vpřed k poznání bosenskohercegovské problematiky.

Pavel Hradečný

¹ Viz Hladký, L.: Jugoslávská krize a její historické souvislosti. Praha 1993.

² Viz např. Spasovska, V.: Fluchtlingsdrama im ehemaligen Jugoslawien Juli/August 1995 – Ein politischer Reisebericht. In: Südosteuropa Mitteilungen, 3/1995, s. 182.